

Fekete J. József
TOLNAI OTTÓ TRILÓGIÁJA

SZÖVEGNEMEZELÉS

Tolnai Ottó prózatrilógiája¹ azzal kezdődik, hogy az elbeszélőt a felesége elküldi a közeli gyógyszertárba két steril pohárért, mert másnap a férfinak az urológusánál kell vizeletmintát hagynia. T. Olivér, aki korábban T. Orbánként szerepelt a Tolnai-művekben, illetve Tolnai Ottó egyedül, illetve akár mindhárman együtt – ugyanis mindvégig nem derül ki bizonyosságot érdemlően az elbeszélő személye – elindul a patikába, majd, mint egy végtelen körmondat alanya, elkóborol térben és időben egyaránt. Fizikailag Palics utcáiról a magyar országhatárig jut, onnét fogdába, börtönbe, pszichiátriára kerül, majd, mintha mi sem történt volna, haza pszicdi otthonába, a Homokvárba, időben pedig bár egy évszázadot jár be. Ennyi a kerettörténet. A könyv 380 oldalához mérten nem különösebben sok. Az viszont, amit a narrátor az olvasóra zúdít, lavinaként sodorja maga előtt mindazt, amit Tolnai élményként halmozott föl emlékeztében és az emlékezést, a történetmondást segítő irkákban, noteszekben, papírlapokon, fecniken, megspékelve a szeméttelenen, bolhapiaccon föllelt „kulturális hagyatékkal”, könyvekkel, szerzőkkel, különös figurákkal. Bevezetést nyerünk egyebek mellett például a kéménytisz-

1 Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek. A két steril pohár*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2018.
Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 2. Az úr pantallója*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2021.
Tolnai Ottó: *Szeméremékszerek 3. A fröccsöntés kora*. Jelenkor Kiadó, Budapest, 2022.

títás tudományába, a redőnyszerelés művészetébe, s olybá tűnik, hogy az elbeszélőnek azért kell kényszeresen beszélnie, hogy újabb és újabb képzettársításokat generáljon, nála ugyanis valóban minden mindennel összefügg.

Ennek jegyében mond óriásmonológot a határőrségen, olyan elsöprő intenzitással, hogy a kihallgató tiszt helyében bárki más beleőrült volna a parttalan fecsegésbe, nem különben rabtársai a vizsgálati fogságban, a pszichiátrián pedig egyik kezelő-megfigyelő orvosa kényszerzubbonyt adat rá, és – korántsem véletlenül – rózsaszín flastrommal² leragasztja a száját. Az elbeszélő továbbra is hadovál, miközben az első és a harmadik személyű szöveg között egyensúlyoz, elmesél valamit, majd hirtelen ugyanarról harmadik személyben szól, mintha magázná önmagát. Összeszálazza, mintegy nemezeli az elbeszélő, legyen az bárki is, a szövegeit, Közben Palics és Szabadka múltjából átszivárognak a történetekbe az egykori jeles személyek, történések, események, a jelen figurái és pillanatai közé, a mesébe fogott halott és élő alakok és földidézett történetek hitelesíteni kívánják a narrátor csapongó, alakváltó szövegét. Állandóan visszatérő név Magyar László történészé, föltűnik Hovány Lajos vízmérnök, Benes József képzőművész, Arcson Rafael színművész és sokan mások, név szerint, akár a nélkül említve. És természetesen nem maradhatnak el az elbeszélőnek a korábbi palicsi történeteiből ismert kilátástalan és szerencsétlen helyi infaustusai, és szabadkai lumpenjei, köztük Regény Misu, Palicsi P. Howard Jenőke, Cziprián, Kofga Ferike, Szerafim-Pöcök, akik zömmel T. Olivér alteregójának képzelik magukat és olykor belepofáznak az elbeszélésbe, egyébként jól megférnek a történetekben fölbukkanó Sinkó, Csáth, Kosztolányi, Pilinszky, a szobrász Baranyi házaspár, az Afrika-kutató Vojnits Oszkár, Penavin Olga nyelvészprofesszor, a fekete retket reggeliző állomásfőnök asszony, és a mumifikálódott magyartanárnő virtuális környezetében. Ebben a zártnak tűnő, valójában végtelenül nyitott regényvilágban föltűnnek az illegális bevándorlók, a migránsok, vagyis naprakész a történetmondás, a csavar viszont abban van, hogy az elbeszélő, T. Olivér rájuk lehetséges utánpótlásként gondol, amivel föléleszthető lenne a környék feledésbe ment gyeplabda-kultúrája,

---

2 Szajbély Mihály közölt beszélgetéseket vajdasági írókkal *Rózsaszín flastrom* címen 1995-ben.

Szabadkán hajdanán tíz gyeplabda klub működött. Az újabb kori csapatszervezés azonban mindössze egyetlen T. Olivér megvalósulatlan álmaiból, olyan, mint pl. a Fiume–Konstanca vasútvonal működtetése, amelyen bármely irányban utazva mindig a tengerre érünk, azzal, hogy az egyik azúr, a másik meg fekete, mint az állomásfőnök asszonnyal egyetemben elfogyasztott retek.

A regényíró – bár tudnánk, melyik alteregója – már a mű első, a könyv hetedik oldalán – figyelmeztet, hogy nem lesz egyszerű dolga az olvasójának: „mi ugyanazt mondjuk, ugyanazt multiplikáljuk, ez az, éppen ez, ami őt örületbe kergeti, nem sikerül ugyanis tetten érni bennünket, tetten érni, éppen melyikünk is beszél, melyikünk is ír per pillanat.” (7.) Az elbeszélő, ez esetben T. Olivér csóró kibicnek tartja magát, vagy mégis inkább mesefának, aki „mesélés közben szerkeszti át a szövegeket, pontosít itt-ott, hozzáad, elvesz, újra hozzáad valami egészen mást, hogy végül teljesen váratlanul letörölje az egészet.” (16–17.) A poétikai kérdésekkel megbízott alteregó, Regény Misu a könyv 86–87. oldalán szemére is veti az elbeszélőnek, hogy képtelen céltudatosan fogalmazni, ehelyett kóvályog, mint gólyafos a levegőben. Gyakran ismétli egy-egy gondolatát, mondatát. Az ismétlés retorikájának eszköze, ami esetében a történet továbbmondhatóságát készíti elő.

Végül persze minden összeáll, vagyis mégsem. Nem lesz a szövegből hagyományos regény, hiszen ehhez a két steril pohár kevés, a mű oldalain összeszálazott, összenemezelt szöveganyag viszont a következő kérdés után: „Ennyi volt, kérdem. Ez volt? Az életünk?” (345.) ténylegesen regénnyé lesz. Csak nem Palics (és részben Szabadka), hanem Tolnai Ottó nagyregényévé, ami minden semmisséget és jelentőset beirodalmazott és az elbeszélőn átszűrve teremti meg és zárja letehetetlen olvasmányba Palics (és részben Szabadka) imaginárius világát.

ASZTALI BESZÉLGETÉSEK

Kissé nyögvenyelősen kezdődik Tolnai Ottó regényének második része, a szerző igyekszik emlékeztetni dolgokra és szereplőkre az előző részből, ott pedig volt minden, a szabad élettől a börtönig, meg a diliházig, helytörténettől a környezetrajzig, a családtól a különleges

emberekig, a barátoktól a művészetekig, a mikroszkopikus leírásoktól a metaforikus túlzásokig.

Persze óriási falat a terjedelmes regény minden motívumának felidézése, jószerevével felesleges is, hiszen a szerző kedvenc motívumai a második részben is felbukkannak, átjárják a narrátor „áriáit”. A különbség talán annyi, hogy a második rész statikusabb, két régi jó barát közös, vagy egyéni emlékeket idéz fel Palics valamelyik kultikus vendéglőjében vagy teraszán a naponta ismétlődő kávézások, teázások során. A könyv műfajának meghatározása: *Kávézások Cipriánnal*. A rituális kávézásokat, teázásokat soha nem odahaza, hanem az arra előrelátott közösségi helyeken ejtette meg a két barát, ahová mindketőtjüknek el kellett jutnia, Ciprián elektromos kerékpáron közlekedett, a szerző is elővette olykor a biciklijét, de inkább gyalog járt, ami alkalmat adott számára Palics utcáinak és épületeinek aprólékos leírására, valamint az épületekhez, lakóihoz fűződő történetek felidézésére.

Ebben a kötetben jóval kevesebb alteregóba bújik Tolnai narrátora, de akad itt is néhány. Ami érdekes, hogy megszólalásuk nem töri meg az elbeszélést, hanem mindegyik alakmás természetesen kapcsolódik be a narrációba, és ugyanilyen természetességgel kapcsolódik ki belőle. Azon már nem is csodálkozunk, hogy az elbeszélő villámgyorsan eljut az Adriához, ahol felfedezi egy festő azúrpantallóját, a festő ugyanis a nadrágjába törölte a kékfestékes spakliját, és innen már egyetlen ugrás az AZÚR és AZ ÚR metafizikai analógiájához. Cziprián vegyész és rádióamatőr, szakmája egy újabb metafizikai jelenséghez vezet az elbeszélő gondolatmenetét: az örölt paprika és a cserépörlemény, a tenispályák salakja misztikus kapcsolatához.

A narrátor szerint úgy mesélgettek egymásnak, mint az ezeregyéjszakában (sic!), és támad is egy ötlete: „egyszer talán majd sikerül egybemásolnom Ciprián határidőnaplóját az én feljegyzéseimmel. Az én légy- és zsáknaplómmal. A jerikói (kisinyovi) rózsa naplójával. Az ő egzakt semmisségeivel dúcolni alá az én semmis semmisségeimet.” Ezt a semmisséget hivatott szemléltetni, hogy minden festő, akiről Tolnai beszél, „nagy” festő, ha író az illető, akkor „nagy” író. A Cipriánnal folytatott asztali beszélgetések nem mindig voltak olyan gördülékenyek, mint Az Ezeregyéjszaka meséiben, Egy alkalommal

Ciprián így fakadt ki: „Ha az ember megeszi a meséidet, először is kitörik a foga, mert nem tudni, mikor harap vattacukorba, mikor malomkőbe, elveszti magát, veled kóvályog meséd ködében, ami hol édes, hol alig elviselhetően csípősen erős.”

A barátok és az alteregók mellett mostani könyvében számos kortársát is megemlíti Tolnai, kezdve a néhai Danyi Magdolna irodalomtudóst, aki örömmel, vidáman törte a kukoricát, Silling István néprajzkutatót, a népi vallásosság ismerőjét, akitől sokat tudott meg a kupuszinai rakott szoknyáról, Bozsik Pétert, az Ex Symposion szerkesztőjét, kiváló prózaíró, Kapitány László grafikusművészt, másokat. Mindenkiről nagyon jó véleménnyel, mint a regénybeli grófkisasszony, aki még a teheneket is magázta.

A két beszélgetőtárs egyidős, mindketten 1940-ben születtek. Természetesen tapasztalják magukon is a korosodást, szabócentivel szemléltetik, hogy jó esetben mennyi idejük maradhat még hátra, közös téma a prosztagyulladás tüneteinek enyhítése, a regény első részében is ez okból indult az elbeszélő két steril pohárért, és került börtönbe megbolondokházába.

Ciprián meghalt. Előbb az elektromos lopakodójáról esett le és törte el az egyik csípőjét, majd a villanyóra leolvasásakor zuhant egy ládáról a földre, aminek a másik csípője esett áldozatul. A felesége intézetbe adta, mert képtelen volt az ágyban forgatni a nagydarab embert. Ciprián annyira ragaszkodott az élethez, hogy szobájában egy megtermett ápolónővel valcerezett a járókeretébe kapaszkodva. Az ezt a jelenetet megelevenítő *Epilógus* a regény legmegindítóbb fejezete.

A két barát korosodó teste bámulatatos állapotban őrizte meg szellemük és emlékezetük frissességét. A memóriájukban őrzött „semmisségek” olvasmányos lexikonná álltak össze.

AZ ÉLETTÖRTÉNET ÉLŐ MŰALKOTÁS

Tolnai Ottó regénybeli állítása szerint írt egy közöletlen verset arról, hogy meg lehet-e nyúzni egy embert, a témához a *Szeméremékszerek* című szövegfolyamának harmadik kötetében visszatér, mégpedig a zombori Ciro Falcione Sándor milliomos elevenen megnyúztatása kapcsán, amit a partizánok követtek el 1944 végén. A zombori mágnásról halálát alig megelőzően az ugyancsak zombori Milan

Konjović festett bámulatos portrét. Az elevenen megnyúzás tematikája már az ókorban felbukkant, a mítosz szerint Apollón istenség büntette így a hangszeres muzsikában folyó versengésük vesztesét, Marszúasz zatírt. A történetről Tiziano készítette el élete utolsó festményét a XVI. század utolsó harmadában, de a történet megjelenik Beszédes István *Kokon* című, kétnyelvű, Zomborban megjelent (2016.) kötetének egyik költeményében is. Tolnai gondolattársításában egymás mellé kerül a nyúzás ténye és a portréfestés eredménye, ezek kapcsán arról ír, hogy a festett portré olyan, mint a lenyúzott, szemétre vetet, bűzös emberbőr.

A szavakkal festett portré minősítésére nem tér ki, vagyis dehogynem. A *Szeméremékszerek* három vaskos kötete ugyanis szavakkal megalkotott önarckép. Autobiografikus feljegyzések sora, amelyeken nyoma sincs a képzőművész ecsetje által kimerevített, túlhangsúlyozott vonásoknak, a portrét alkotó szövegfolyam él, folyamatos mozgásban van, újabb és újabb összefüggések mellett áll alakzatokba. A szerző által közvetített gondolkodási mechanizmus mentén minden összefügg valami módon minden egyébbel. És nincsen szükség semmiféle általános, minden esetben érvényesíthető vezérelvre az említésre kerülő dolgok összekapcsolásához, a szöveg átjárhatóságának megteremtéséhez. A sorozat harmadik kötetében szereplő történetek, gondolatmenetek, műelemzések, torzóban maradt leírások különböző színű irattartókból kerültek elő, de Tolnai nem csak ezekbe a mappákba gyűjtögette szövegkezdeményeit, hanem füzetekbe írta, volt, amit tollba mondatott alanyával, noteszei valamelyikébe jegyzett fel, cetlikre írt, és mindegyiket beleszuszakolta a tulipános ládába, kartondobozokba, gyümölcsös ládába, szinte úgy tűnik, egész életében a *Szeméremékszerek* három kötetéhez gyűjtött anyagot. Ám ez nem igaz, a végtelenített történet önmaga Tolnai, a többi pusztá dekoráció.

Mondhatnám, Palics dekorációja, mert az emlegetett három kötetben Palicsfürdő, Észak-Bácska és az ottani tanyavilág jut fő szerephez, hiszen a szerző Újvidék után már Palicsfürdőn is lehúzott három évtizedet, a megszámlolhatatlan ablakú Homokvárbán, a regények állandó szereplőjévé vált Jutkával, a szerző praktikus oldalát alkotó feleségével, némi időt gyermekeikkel, mostanság inkább unokáikkal, madaraikkal, zsémbes kutyáikkal, amelyeket végletekig ingerelnek az

udvarukba betolakodó sündisznók. Végül már annyian fordulnak meg a Homokvár udvarán, hogy a házigazda kénytelen egy végtelen padot ácsoltatni számukra. Mert az elbeszélő körül nyüzsgönek az általa infaustusnak, áldatlannak, szerencsétlennek nevezett társak, Luszteres Feri, Makacs Puci, Ciprián, majd Gorotva, Vad Jocó, Pahulek Domagoj, Regény Misu, Nagy Torma stb. Az infaustusok, palicsi lumpenek önálló személyként, és szerzői alteregóként is az egykori Jugoszlávia légkörét lélegzik be. Ebben az atmoszférában látványosabban mutatkoznak meg az egymásra utaló, egymásra vonatkozó összefüggések, Észak-Bácska szikes talaja például az adriai sópárlók felé tereli a gondolatokat, a gránátalma se említhető macedón kereskedők és prosztata-bajok megidézése nélkül. A jugoszláv ájer nyomán szellemileg könnyebben meghódítható Európa, sőt, a tengeren túl is. A világ csomósodási pontjai pedig a piacok: legelőbb a bolhapiacok, ahol az elbeszélő folyton valami „semmis” dolgok után nyomoz, hogy gyarapíthassa a mások számára felesleges tárgyak gyűjteményét, ami számára serkentő ihletforrás, gondolati katalizátor. Nem szolgál kevesebb élménnyel a kisállatpiac, az infaustusok törzshelye, sem a virágpiac, sem a gyümölcs piac, ez utóbbiak már nem is a kínált portéka, hanem az árusok „portréja” kapcsán kerülnek képbe. Tolnainál ugyanis bárkiből regényhős válhat. Különösen a pusztában élők, a juhászok keltik fel elbeszélői érdeklődését, igyekszik megírni, tollba mondatni élettörténetüket, a mesterembereket is kiemelt tisztelettel kezeli, bizonyára azért, mert olyasmit tudnak, amit ő nem, praktikusán veszik birtokukba a világot, nem pedig a művészet közbeiktatásával. Ez utóbbinak mestere Tolnai, bármelyik színes irattartóból is halászik elő egy történetkezdeményt, annak megtalálja pontos illeszkedési helyét az elbeszélésben, így olybá tűnik, mintha hagyományos felépítésű, valahonnét elindított és valahová tartó, folyamatos történésű regényt olvasnánk, nem pedig egy fragmentumokból építkező önarcképet szemlélnénk, amelyen kiemelt helye van az aprócska rézszítának, a löszbabáknak, a molyette gobelineknek, a kiszuperált kaptároknak, az elbeszélő, illetve az elbeszélés fétiseinek. A szerző a sok regény-magzathból, feljegyzésből, fragmentumból, anekdotából és adomából szakavatottan egy egységes regénytorzót orkesztrál.

Ebben a „félimaginárius regény”-ben, a folyton újramesélt történetek, menet közben dúsított, finomított, újrareszelt történetek gyűjteményében filozófiai kategóriaként feltűnik az „izé” szó, amit a szerző szerint Hamvas Béla Bartók Béla nyomán emelt a bölcsélet körébe, az pedig vélhetően Petőfinél találkozott vele. Lám, így forrnak egymáshoz a világ leglényegtelenebb dolgai is, miként a telecskai asztalos-méhész-mester fotótapétája az óceán végtelenével.

A szerző – jellemzően – egyik regényhősével mondatja ki egy másik regényhőséről, hogy az egyetlen történet helyett, illetve annak keretében tíz másik történetet is elmesél. Így tesz maga is, és bajban lennének ezeknek az újrameséléseknek, javításoknak, elrontásoknak a hiányában, mert megkérdőjelezhetővé tennék az elbeszélés hitelességét, élő mivoltát. „Mert minden műalkotás él. Ez a legfontosabb ismérve, hogy él.” (353.)

Itató